

ЕВРАЗИЯЛЫК ЭКОНОМИКАЛЫК ШЕРИКТЕШТИКТИН АЛКАГЫНДАГЫ АУДИТОРДУК КЫЗМАТТЫН БИРДИКТҮҮ РЫНОГУН ТҮЗҮҮ МАСЕЛЕЛЕРИ

Токторов Кубаныч Кадырмаматович, э.и.к., ОшМУнун доцент
toktorovk70@mail.ru

Ташкулова Гульэра Бегимкуловна, э.и.к., ОшМУнун доценти
Tashkulova.g@mail.ru

Кадырмат уулу Ислам, студент
Ош мамлекеттик университети,
Ош, Кыргызстан

Аннотация: Макалада ЕАЭБ аймагында аудитордук кызмат көрсөтүүлөрдүн бирдиктүү рыногун түзүү маселелери каралат, Евразиялык биримдикке мүчө-мамлекеттердин мыйзамдарынын жана аудитинин эрежелеринин конвергенциясына карата мамилелер талданат ЕАЭБге мүчө мамлекеттерде аудитордук иш.

Ачык сөздөр: Аудитордук кызмат, ЕАЭБ, бирдиктүү рынок, Аудиттин эл аралык стандарттары, квалификациялык дэңгээл.

ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ОБЩЕГО РЫНКА АУДИТОРСКИХ УСЛУГ В РАМКАХ ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПАРТНЕРСТВА

Токторов Кубаныч Кадырмаматович, к.э.н., доцент
toktorovk70@mail.ru

Ташкулова Гульэра Бегимкуловна, к.э.н., доцент
Tashkulova.g@mail.ru

Кадырмат уулу Ислам, студент
Ошский государственный университет
Ош, Кыргызстан

Аннотация: В статье рассматривается создание единого рынка аудиторских услуг в регионе ЕАЭС, анализируется взаимосвязь со сближением законодательства и правил аудиторской деятельности государств-членов Евразийского союза, аудиторской деятельностью в государствах-членах ЕАЭС.

Ключевые слова: Аудиторская служба, ЕАЭС, единый рынок, международные стандарты аудита, квалификационный уровень.

ISSUES OF FORMATION OF A SINGLE MARKET OF AUDIT SERVICES WITHIN THE FRAMEWORK OF THE EURASIAN ECONOMIC COMMUNITY

Toktorov Kubanych Kadyrmamatovych,
Candidate of Economics, Associate professor,
toktorovk70@mail.ru

Tashkulova Gulera Begimkulovna,
Candidate of Economics, Associate professor,
Tashkulova.g@mail.ru

Kadyrmamat uulu Islam, student
Osh State University,
Osh, Kyrgyzstan

Annotation: *The article examines the creation of a single market of audit services in the EAEU region, analyzes the relationship to the convergence of the laws and audit rules of the member states of the Eurasian Union, and audit work in the EAEU member states.*

Key words: *Audit service, EAEU, single market, international auditing standards, qualification level.*

Евразия экономикалык биримдигинин (ЕАЭБ) алкагында аудитордук кызмат көрсөтүүлөрдүн бирдиктүү рыногун түзүү бул Биримдиктин мүчө-мамлекеттеринин аймагында бирдиктүү экономикалык мейкиндикти түзүүнүн өбөлгөлөрүнүн бири болуп саналат. Мындай иш биринчи кезекте аудитордук иш-чараларды уюштуруу жана ишке ашыруу боюнча бирдиктүү мамилелерди аныктоо, Бирликке мүчө мамлекеттердин улуттук мыйзамдарын шайкеш келтирүү жана унификациялоо аркылуу жүргүзүлөт.

Азыркы учурда Биримдиктин бардык мүчө-мамлекеттери (Армения, Беларусь, Казакстан, Кыргызстан, Россия) аудитордук ишти укуктук жөнгө салуу үчүн негиздерди белгилеген мыйзамдарды кабыл алышкан. Тактай кетсек, Армения Республикасынын 2019-жылдын 4-декабырындагы «Аудитордук иш жөнүндө» Мыйзамы, Беларусь Республикасынын Мыйзамы 12.07.2013 № 56 «Аудитордук иш жөнүндө», Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 3-декабырындагы № 147 «Аудитордук иш жөнүндө» Мыйзамы, Россиянын 30-декабрь, 2002 .2008 No 307-ФЗ «Аудитордук иш жөнүндө» Федералдык Мыйзамы.

Бул мыйзам актылары аудитордук ишти жөнгө салууга карата мамиленин окшоштугун көрсөтүп турат, муну бул мамлекеттердин жалпы тарыхынын узак мезгили, экономикалык мамилелердин азыркы абалы, аудитордук ишти жөнгө салуунун дүйнөлүк позитивдүү тажрыйбасына

басым жасоо менен түшүндүрүүгө болот. Иштин бул чөйрөсү дагы бир катар башка мыйзамдык жана мыйзам алдындагы актылар менен жөнгө салынат. Бул чөйрөнү жөнгө салууда олуттуу орунду аудит жүргүзүүнүн тартибине жана аудит менен байланышкан кызмат көрсөтүүлөргө талаптарды белгилеген аудитордук иштин стандарттары ээлейт. Аудитордук кызмат көрсөтүүлөрдүн бирдиктүү рыногун куруу маселесиндеги негизги пункт болуп, Бухгалтерлердин Эл аралык федерациясы тарабынан бекитилген Аудиттин эл аралык стандарттарына (ISA) ылайык аудитордук ишти жүзөгө ашыруу боюнча ЕАЭБге мүчө мамлекеттердин макулдашуусу саналат. Бул стандарттарды колдонуунун концептуалдык позициясы, биринчиден, АЭС аудитке коюлган талаптардын универсалдуу жана эң сапаттуу системасы, экинчиден, колдонуу менен бирге Финансылык отчеттуулуктун эл аралык стандарттары инвесторлор үчүн жагымдуу маалыматтык чөйрөнү түзөт, бул ЕАЭБге мүчө-мамлекеттердин экономикасына инвестицияларды стимулдаштырууга, капитал рыногун активдештирүүгө жана өнүктүрүүгө жардам берет, үчүнчүдөн, АЭС дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндө ченемдик укуктук актылар катары кабыл алынган, алар бул куралды айрым мамлекеттердин дүйнөлүк экономикага интеграциялык саясатында колдонууга мүмкүндүк берет.

Аудитордук иш аудиттен - бухгалтердик (финансылык) отчеттуулукту жана финансылык документтерде камтылган маалыматтарды жана башка маалыматтарды көз карандысыз текшерүүдөн жана аудитке тиешелүү кызматтардан турат. Акыркысы кызматтардын үч түрүн камтыйт: кароо, макулдашылган жол-жоболор, каржылык маалыматты түзүү. Белгилей кетсек, Биримдиктин мүчө мамлекеттеринин аудитордук ишмердүүлүгү боюнча бардык мыйзамдарында милдеттүү аудит бөлүнгөн, бирок аны ишке ашыруунун негиздери жана тартиби ар башка. Аталган долбоорго ылайык төмөндөгү ишмердүүлүк милдеттүү аудиттен өткөрүлүүгө тийиш:

- кредиттик мекеменин (банктын), камсыздандыруу компаниясынын, өз ара камсыздандыруу уюмунун, мамлекеттик эмес пенсиялык фонддун жылдык бухгалтердик (финансылык) отчету;
- баалуу кагаздары уюшкан соодага киргизилген уюм;
- ошондой эле баалуу кагаздардын проспектинге киргизилген ушундай отчеттуулук.

Салыштыра кетсек, Кыргызстанда жыл сайын милдеттүү аудитордук текшерүүдөн өтүүгө тийиш ишканалар бул:

- 1) коомдук кызыкчылыктын субъектилери. Коомдук кызыкчылыктын субъектиси деп төмөнкүлөр түшүнүлөт:

- баалуу кагаздары фондулук биржанын листингине киргизилген эмитент;
- Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынан лицензия алган банк же башка финансы-кредиттик мекеме;
- инвестициялык фонд, камсыздандыруу компаниясы, мамлекеттик эмес пенсиялык фонд).

2) ири чарба жүргүзүүчү субъектилер (Бухгалтердик эсеп жөнүндө мыйзамдын 1-беренеси, 1. Жылдын аягындагы активдери - 10 миллиард сомдон ашык; 2. Жыл ичиндеги кирешеси - 5 миллиард сомдон ашык).

Жеке аудиторлор үчүн мыйзамдуу аудит жүргүзүүдө чектөөлөр белгиленет. Ошол эле учурда мүчө мамлекеттин улуттук мыйзамдарында чарба жүргүзүүчү субъекттин көрсөтүлгөн отчеттуулугу милдеттүү аудитке тийиш болгон учурлар, ошондой эле мындай учурларда жеке аудитордун милдеттүү аудит жүргүзүү укугу белгилениши мүмкүн. Текшерүүнүн натыйжалары аудитордук отчетто чагылдырылат. ЕАЭБге мүчө мамлекеттердин аудитордук иш жөнүндө мыйзамдарындагы аудитордук корутундунун мүнөзүнө жана түрлөрүнө карата жалпы мамилелер окшош жана Макулдашуунун долбоорунда чагылдырылган. Бул документ мүчө мамлекетте аудитордук иш жүргүзүүгө укугу бар адамдар тарабынан аудит стандарттарына жана башка мүчө мамлекеттерде расмий документке ылайык түзүлөт.

Аудитордук иш-аракеттерге катышуу үчүн талапкерде аудитордун квалификациялык сертификаты (сертификат, күбөлүк) болушу шарт, ал аудитордун квалификациялык экзаменинин жыйынтыгы боюнча берилген, анын теориялык билиминин деңгээлин тастыктайт. Келишимде Аудитордун теориялык билиминин, кесиптик көндүмүнүн жана көндүмүнүн талап кылынган деңгээлин сактоо жыл сайын милдеттүү түрдө квалификациясын жогорулатуу менен камсыз кылынат. Бул жагдайлар да толугу менен аталган Келишимдин долбоорунда белгиленген.

Каралып жаткан теманын контекстинде аудитордук ишти жөнгө салуу системасы маанилүү маселе болуп саналат. Даярдалган Макулдашууга ылайык, Бирликке мүчө мамлекет аудитордук ишти жөнгө салуу боюнча функцияларды жүзөгө ашырууга ыйгарым укуктуу органды аныктайт. Мындай органдар мүчө мамлекеттердин мамлекеттик органдары, ушул максаттар үчүн атайын түзүлгөн уюмдар боло алат. Ошону менен бирге ЕАЭБге мүчө-мамлекеттер аудиторлордун кесиптик ассоциацияларын (өзүн-өзү жөнгө салуучу уюмдарды) түзүүгө жана алардын ишин жүзөгө ашырууга көмөк көрсөтүүгө милдеттенишет. Макулдашуунун долбоору ошондой эле

аудитордук ишти жөнгө салуу функцияларын жүзөгө ашырууга ыйгарым укуктуу органга өз функцияларын аудиторлордун кесиптик бирикмелерине (өзүн-өзү жөнгө салуучу уюмдарга) өткөрүп берүү укугун берүү мүмкүнчүлүгүн карайт. Акыркы эреже аудиторлордун кесипкөй коомчулугун иштин бул түрүнүн жөнгө салуучу процесстерине кошууга багытталган. Аудитордук кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатын камсыз кылуунун эң маанилүү элементи болуп, профессионал катышуучуларга карата мыйзам чыгаруучунун талаптарынын сакталышын текшерүүнү, аларды сертификациялоону, лицензиялык талаптарга ылайыктуулугун текшерүүнү гана эмес, ошондой эле аудитордук кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатын камсыз кылууда камтылган милдеттүү эрежелерди да камтыган эффективдүү контроль саналат. аудит стандарттары жана аудиторлор өз ишинде колдонушат. Ички контроль түздөн-түз аудитордук уюмдар жана жеке аудиторлор тарабынан жүзөгө ашырылат.

Чарба жүргүзүүчү субъекттердин, анын ичинде мамлекеттик маанидеги уюмдардын бухгалтердик (финансылык) отчетторунун айкындуулугунун жана сапатынын кепилдиги катары аудитордук кызматтардын сапатын тышкы контролдоого өзгөчө көңүл бурулат. Макулдашуунун долбооруна ылайык, ЕАЭБге мүчө мамлекет аудиторлордун тышкы көзөмөлүн ишке ашырууну камсыз кылууга, аны ишке ашыруунун тартибин белгилөөгө, ошондой эле аны ишке ашыруучу органды (мамлекеттик орган, кесиптик бирикмелер, уюмдар) аныктоого тийиш. Тышкы контролдун предмети ЕАЭБ алкагында аудитордук иш-чараларды жүзөгө ашыруу жөнүндө макулдашуу менен аныкталат.

Жыйынтыктап айтканда, ЕАЭБ алкагында аудитордук ишти жүзөгө ашыруу жөнүндө макулдашуу бирдей укуктук механизмдерди түзүүгө багытталган максаты Биримдиктин мүчө мамлекеттеринин аудит мыйзамдарын конвергенциялоо үчүн негиз болоорун белгилей кетүү керек. Ал эми Кыргызстанда аудитордук ишмердүүлүктүн туура жолго коюлушуна, квалификациялык дэңгээлинин башка мамлекеттердин аудиторлорунан калышпасына чоң ишеним артуу менен келечекте коомубуздагы саясий-экономикалык өзгөрүүлөрдүн негизинде аудитордук кызмат Биримдиктин чөйрөсүндө өзүнүн татыктуу ордун табат деп ишеним бар.

Колдонулган адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын «Аудитордук кызмат жөнүндөгү» мыйзамы (2021-жылдын 3-декабры № 147).

2. Аудиттин эл аралык стандарттары.
4. Чалова К.Ч. Аудит. - Бишкек, 2015.
5. www.fsa.kg
6. www.esep.kg